

skih oblekah, s čeladami na glavi in reševalnimi jopiči plavajo, hodijo in plezajo po vodotokih. Na Možnici in Mostnici je dejavnost tudi najbolj skomercializirana, množična in tako v prostoru škodljiva. Soteskanje po Predelici je bolj podobno plezanju oziroma spuščanju po soteski; cilj je prehoditi območje vodotoka. Soteskanje po Predelici zahteva več tehničnega — alpinističnega znanja in zaradi tega praktično ne dopušča množičnosti. Na Koritnici pa se ljudje ukvarjajo s tako imenovanim »breznenjem«. Gre za enostavno spuščanje po vrvi z roba soteske na Kluzah v dno korit in plezanje nazaj ven.

REKREACIJA V NEOKRNJENI NARAVI

Ugotovili smo tudi dejanske negativne vplive, ki nastajajo zaradi soteskanja. Hrup, odpadki, motenje živalskega sveta, poškodbe obrežne vegetacije, povzročanje erozije na vstopnih in izstopnih mestih, uporaba zasebnih zemljišč, katerih lastniki dejavnosti ne dovolijo. Ob upoštevanju vseh pravnih predpisov in konvencij (Zakon o TNP, različni odloki, Alpska konvencija) ter

poročil oziroma mnenj drugih upravljalških institucij (Podjetje za urejanje hudournikov, Zavod za ribištvo, lovske družine) smo v TNP pripravili predlog Ministrstvu za okolje in prostor za ustrezne zakonske ukrepe za ureditev športno-rekreacijske rabe na vodotokih v Triglavskem narodnem parku.

Koritnica, Predelica, Možnica in Mostnica so pomembna naravna dediščina, ki je zavarovana z zakonom o TNP in drugimi pravnimi akti. Predvsem Predelica, Možnica in Mostnica so naravno zelo ohranjeni vodotoki. Rekreativna v zavarovanem območju narodnega parka mora biti podrejena varstvu narave. Evidentirane športno-rekreacijske dejavnosti so nemalokrat edini moteči dejavniki. Z naravovarstvenega stališča je soteskanje na zavarovanem območju, zlasti v osrednjem delu narodnega parka, nesprejemljivo. Po naravovarstvenem vrednotenju vodotoka, stanju naravnosti in dejanski rabi menimo, da so športno-rekreacijske dejavnosti na vodotokih v TNP možne le v posamičnih delih robnega območja, kjer je vodotok tudi sicer že spremenjen in so prisotni drugi vplivi.

POGOVOR Z EDINIM ŠE ŽIVEČIM ČLANOM ILEGALNEGA PLANINSKEGA KLUBA KRPELJ

PLANINSKI PORTRET EVGENA BOŽIČA

ŽARKO ROVŠČEK

Leta 1986 sem ob odkritju spominske plošče **Zorku Jelinciču** na Ilovici v Baški grapi poleg številnih znancev in prijateljev srečal tudi **Evgena Božiča**. Med prijateljskim pomenkom mi je na kratko orisal razmere v času italijanske zasedbe Primorske, ko je skupina zavednih primorskih narodnjakov skušala v ilegalnih razmerah ohraniti tisto, kar je spriču naraščajočega fašističnega nasilja od nekdanje Soške podružnice SPD še ostalo. Premalo sem takrat vedel o tem poglavju planinske zgodovine, pa me je — zvedavega — zamikalo vse skupaj bolj podrobno raziskati. V naslednjih letih sem Evgena velikokrat obiskal. Kot edini še živeči Krpljevec je postal nekakšen sprotni in neformalni recenzent vseh odkritih zgodovinskih dokumentov, ob izdaji jubilejnega zbornika Stoletje planinstva na Tolminskem pa je poglavje o Krplju tudi z velikim zadovoljstvom pregledal. »Kaj ga po številnih pogovorih lahko še vprašam novega?« mi je vrtalo po glavi. Po dokaj odmevni TV oddaji o Krplju iz serije Gore in ljudje me je namreč urednik Planinskega vestnika prijazno naprosil, naj »napišem intervju z Božičem«. Z novo nalogo v nahrbtniku sem se kot že velikokrat dotlej odpravil na obisk v Klavže, k Majncu po domače. Evgen je kot ponavadi sedel na toplem jutranjem soncu pred hišo. Od tam ima zaradi ožine Baške grape sicer omejen, a pomemben pregled nad okoliškimi hribi. Kamor ne seže pogled, mu pomagajo bogati spomini. Vse to mu na stara leta pričara nekakšno notranje zadovolj-

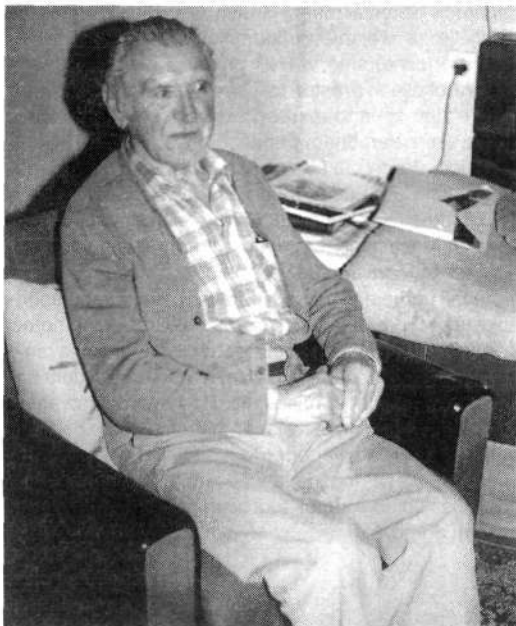
stvo. Ko sem mu malce v zadregi obrazložil svojo nalogo, sva kot že tolikokrat dotlej pričela pogovor.

PRVA SREČANJA Z GORAMI

— *Prosim, če se bralcem PV predstavite z nekaj podatki o svojem življenju.*

»Rodil sem se 19. 3. 1905 v družini s štirimi otroki, poleg mene so bili še brat in dve sestri. Če ne bi dva zelo majhna umrla, bi nas bilo šest otrok. Oče je imel gostilno in trgovino v Klavžah, ki jo je kasneje prevzel brat Vojko. Osnovno šolo sem obiskoval v bližnjem Podmelcu, kjer je poučeval oče Zorka Jelinciča, narodnostno izredno ozaveščen učitelj in gonilna sila prosvetnega življenja v vasi in okolici. Leta 1922 sem se vpisal v slovensko gimnazijo v Kranju. Jeseni leta 1924 sem moral šolanje prekiniti in tako kot večina tedanjih primorskih fantov odslužiti šestnajstmesečno obveznost v italijanski vojski. Po vrnitvi domov sem moral leta 1930 pobegniti čez Peči¹ v Jugoslavijo, ker mi je zaradi ilegalnega dela grozila aretacija in fašistični zapor. Najprej sem se zaposlil na Rakeku, kasneje pa sem se preselil v Beograd, kjer sem imel zastopstvo za različne inozemske firme. Že začetki študij ekonomije mi je leta 1940 preprečila vojna. Domov sem se vrnil leta 1945. Vsa leta po osvoboditvi sem delal v gozdarstvu (Postojna, Most na Soči) in se končno kot računovodja Soškega gozdnega gospodarstva v Tolminu tudi uklojil.«

¹ Tako pravijo domačini na primorski strani grebenu Črna prst — Gradica (Rodica), včasih pa se to ime uporablja tudi za njegovo nadaljevanje proti Tolminskemu Kuku — op. Ž. R.

Član ilegalnega planinskega kluba Krpelj Evgen Božič

Foto: Žarko Rovšček

— *Kakšni so vaši spomini na prva srečanja z gorami?*
 »Moja prva planinska tura je bila leta 1918 ali 1919 s skupino kontrabantarjev, ki sem se jim pridružil kot dobrim poznavalcem poti. Kasneje se spominjam predvsem številnih skupnih tur s prijateljem Zorkom Jelincičem. Ko sva se dogovarjala za najin prvi pohod v hribe, sem mu kot cilj predlagal Jalovnik. Zorku pa se je zdela ta pot verjetno prelahka in je dejal: »Šla bova na Kuk.«² Pri tem je tudi ostalo, saj je bil starejši in bolj izkušen. Sicer pa sva velikokrat prespala v »beobahterju«³ pod vrhom Kobilje glave in čakala na sončni vzhod. Tem turam so sledile bolj zahtevne, kasneje tudi v okviru planinskega kluba Krpelj. Zorko je bil leta 1923 tudi organizator skupne nabave cepinov švicarske znamke Fulpmes zase, za **Klementa Juga** in zame. Še se spominjam, da sem zanj odštel 20 lir, kar takrat ni bilo malo.«

ZGODOVINSKI VZPON NA POREZEN

— *Z Zorkom Jelincičem vaju je vezalo iskreno prijateljstvo, utrjeno na številnih turah in ilegalnih poteh. Kaj bi lahko povedali o vajinih odnosih?*

»Preko njegovega očeta, mojega učitelja v osnovni šoli, sem ga spoznal že zelo zgodaj. Poznanstvo je preraslo v nepozabne skupne planinske ture in raziskovanja tolminskega kraškega podzemlja. V težkih razmerah po italijanski zasedbi Primorske pa sem postal tudi njegov zaupni sodelavec. Ob volitvah v italijanski parlament leta 1921 in 1924 sva skupaj hodila od

hiše do hiše po vaseh Baške grape in slovenskim družinam delila letak z natisnjenim lipovim listom, ki je agitiral za Narodno listo. V času mojega solanja na Kranjski gimnaziji me je Zorko seznanil z načelnikom Obmejnega policijskega komisariata na Jesenicah **Antonom Batageljem**, od katerega sem domov grede prevzemal tajno obveščevalno pošto in mu jo izročal doma v Podmelcu. V letih 1928/1929 je Zorko iz Gorice⁴ napotil k meni v Klavže več ubežnikov, ki sem jih na njihovem begu pred fašističnim režimom vodil preko Peči v Jugoslavijo. Preko Zorka sem se imel priložnost seznaniti s **Topolovcem**, Jugom, **Wisjakom** in **Bartolom**. Skupaj sva bila poleg **Jožeta Bevka** pri ustanovitvi ilegalnega planinskega kluba Krpelj.⁵ Po njegovi nesreči pod Višem leta 1928 sem ga nekajkrat obiskal, vendar me je kmalu posvaril, naj se ne izpostavljam, ker je pod policijsko kontrolo. Znano je, da je kasneje po aretaciji in obsodbi preživel vrsto let v italijanskih zaporih. Po vojni sva se še večkrat srečala. Bil je idealen tovariš in je za osvoboditev Primorske opravil velikansko delo, ki ga še danes ne znamo pravilno ceniti. Bil je pobudnik ustanovitve Zveze primorskih planinskih društev, ki je povezovala planince na našem teritoriju pred ukinitvijo cone A in B, torej pred dokončno priključitvijo k matični domovini. Kolikor se spominjam, pa je bil tudi ustanovitelj in prvi predsednik slovenskega planinskega društva v Trstu.«
 — *V kakšnih okoliščinah ste ustanovili ilegalni planinski klub Krpelj?*

»Nasilna asimilacija Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini se je pričela že kmalu po italijanski zasedbi, vendar je bila uzakonjena šele po prihodu fašizma na oblast.⁶ Gentilejeva reforma je po letu 1923 pometla s slovenščino v kakih 400 šolah, ukinjenih pa je bilo tudi okoli 500 prosvetnih in drugih društev. Splošnega pritiska na vsa slovenska društva je bila deležna tudi že oslabljen Soška podružnica SPD. V takih razmerah so nam predstavljale gore in kraško podzemlje edino zatočišče pred valom etničnega nasilja. Tam smo lahko sproščeno zapeli sicer prepovedano slovensko pesem in se vsaj za nekaj ur počutili svobodne. Zorko Jelincič, Jože Bevk in jaz smo se 16. marca 1924 v skoraj zimskih razmerah povzpeli na Porezen. Vreme je bilo čudovito. V svežem snegu smo s pridom uporabili krplje. Po prihodu na vrh in okrepcilu v opustošeni postojanki iz prve svetovne vojne se je na Jelincičevo pobudo dokončno izoblikovala misel, da ustanovimo ilegalni planinski klub, ki smo mu po koristnem delu planinske opreme dali ime Krpelj. Spominjam se, da sem na tram tega zapuščenega objekta z ogljem zapisal datum ustanovitve. Kasneje je naš neutrudni **Franc Štrukelj** oblikoval tudi žig, ki je ponazarjal krplje, cepin in smuči z datumom ustanovitve. Štrukelj je postal tajnik, jaz pa sem bil blagajnik »brez denarja«.

TIHOTAPLJENJE KOSTI JAMSKIH MEDVEDOV

— *Kakšen je bil namen ustanovitve ilegalnega planinskega kluba?*

»Zedinili smo se, da naj bi klub združeval zanesljive Primorce: ki so z vsem srcem za osvoboditev Primor-

² Žabiški Kuk.

³ Gre za takrat še dobro ohranjeno opazovalnico iz prve svetovne vojne, ki so jo imeli Avstrijci za svoja dva borbeno položaja havbic v Baški grapi (prvi pri Lušinu in sami dolini Bače in drugi nekoliko višje pri Zakrajnkartu pod Humom).

⁴ Jelincič se je namreč pred zimo leta 1924 preselil v Gorico, kjer je prevzel dolžnosti tajnika Zveze slovenskih prosvetnih društev — op. Z. R.

⁵ Bilo je na Poreznu, 16. 3. 1924 — op. Z. R.

⁶ Fašistična vlada je prišla na oblast po volitvah v parlament leta 1921 — op. Z. R.

ske, ki so navdušeni za turizem,⁷ ki so drzni pri raziskovanju jam in se ne ustrašijo dolgih in težavnih prehodov meje pri prenašanju slovenske literature na zasedeno ozemlje. Glavni del dejavnosti je bil namenjen organiziranju planinskih tur, s katerimi bi širili krog udeležencev. K raziskovanju jam nas je najprej spodbudila novica, da nameravajo tolminski fašisti raziskovati naš podzemski svet, seveda s italijanskimi zavojevalnimi nameni. Kasneje pa smo ugotovili, da so jame ne glede na vreme izredno prikladno mesto za bolj sproščene tajne sestanke. Glede na to, da se je naša dejavnost odvijala v strogi tajnosti, se je na žalost ohranilo le malo dokumentov o našem delu. Veliko zaslug za to, da so ti sploh nastali, imata Franc Štrukelj, ki je kot gradbeni strokovnjak izdelal načrte raziskanih jam,⁸ in naš »dvomi fotograf« **Janez Vidmar**, ki je ovekovečil nekatere pomembnejše trenutke. Mimogrede naj še omenim, da sta tako Štrukelj kot Jelincič zahajala v gore tudi s **Klementom Jugom** vse do njegove nesreče v severni steni Triglava.

— *Koga se iz tistih časov še spominjate?*

»Jožeta Bevka iz Laharna pri Cerknem, ki je leta 1923 končal filozofski študij v Padovi in na jesen pričel poučevati na tolminskem učiteljsišču, sem že omenil. Pridružil se nam je tudi **Joško Ščuka** iz Barkovelj pri Trstu. Na naših turah je bil skoraj vedno prisoten kdo od **Rejčevih** iz Tolmina, sestri **Mici** in **Ivanka** ali njen brat **Berti**. Poleg Franca Štruklja sta se posameznih akcij udeleževala tudi njegova brata **Valentin** in **Ludvik** z Modrejc. Omeniti moram še **dr. Mašero** iz Kobarida, **Stanka Polenciča**, **Berlota** in **Tuzulina** iz Tolmina ter **Antona Mikuža**, gostilničarja in posestnika z Mosta (Sv. Lucija). Skoraj vsi »krpljevci« so bili tudi člani tajne organizacije TIGR. Planinska in jamarska dejavnost sta jim velikokrat služili kot preteza za druge aktivnosti s ciljem osvoboditve Primorske izpod fašizma. Nekaterih tur so se udeležili tudi **Milutin Vuga**, brata **Zdravko** in **Ciril Munih** ter sestre **Gerželj** z Mosta.

To so bila težka leta, ko smo Primorci zaman, vendar ne križem rok hrepeneli po osvoboditvi izpod italijanskega škornja. Spominjam se, s kakšnim zanosom smo na vrhovih naših Peči, obdanih z mejniki in žičnimi ovirami, ponavadi pokleknili in se hrepeniče ozirali tja proti Jugoslaviji.

— *Ali se vam je kakšen dogodek iz dejavnosti Krplja še posebej vtisnil v spomin?*

»Veliko jih je bilo, saj smo bili kar precej izpostavljeni. Omenil bi dva, ki se mi zdita bolj pomembna. Pri raziskovanju v jami Smoganica nad Drobočnikom (Most na Soči), kjer smo po mučnem plazenju po ozkem rovu na koncu dosegli dno in na steno narisali znak Krplja, smo odkrili okostja jamskih medvedov. Kostni smo nato preko Peči naskrivaj tovorili v Jugoslavijo, točneje v Naravoslovni muzej v Ljubljano. Drugi nepozaben dogodek je naša zimska tura januarja leta 1924 na Krn, ki se je zaradi vremenskega preobrata sprevelja v petdnevno avanturo zame, za Zorka Jelinciča in Franca Štruklja. Staknil sem ozeblino, ki jih čutim še danes. Lahko pa bi se vse skupaj končalo kot tragedija. Starše smo spravili

v resne skrbi. »Zaskrbljeni« pa so bili tudi italijanski karabinjerji iz Tolmina, saj smo se jim nehote za daljši čas umaknili izpred oči.«

KONEC KRPLJA

— *Kdaj se je po vašem mnenju končala organizirana dejavnost Krplja?*

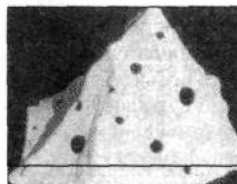
»Vsekakor pomeni prelomnico v našem delovanju nesreča Zorka Jelinciča pod Višem. Ostali smo brez duhovnega pobudnika vseh naših akcij. Fašistične hajke ob pripravah na tržaški proces leta 1930 in boj za existenco so nas razpršili vsepovsod. Kolikor mi je znano, so posamezne skupine v tridesetih letih še zahajale v gore, vendar delo ni bilo več tako organizirano kot poprej.«

— *Morda imate še kakšno zaključno misel kot sklep najinega pogovora?*

»Zadovoljen sem, da se počasi odstira ta del naše preteklosti. Mislim sem že, da bodo naša prizadevanja za vedno pozabljena. V zadnjih letih je bilo opravljeno na tem področju veliko delo in bi se rad vam mladim za to prisrčno zahvalil. Zadoščenje, ki ga ob vsem tem doživljam, bi zelo rad delil tudi z mojimi tovariši iz takratnih dni, pa jih, žal, ni več med nami. O tem je treba še pisati in govoriti, ne zaradi mene ali nas »krpljevcev«, ampak zato, ker je to naša skupna zgodovina in opomin za prihodnost.«

Ko sem se na koncu sogovorniku v imenu bralcev PV zahvalil za intervju, je postal spet tisti hudomušni Evgen. Nasmehnil se je in odrecital: »Jaz pa se ti v imenu Evgena Božiča zahvaljujem za vso pozornost.« V bližnji cerkvi je odzvonilo poldne. Evgena je čakalo kosilo, mene pa drugi opravki. Poslovil sem se z obljubo, da bomo o »Krplju« napisali še kaj.

Obsedeni z Matterhornom

Iz česa vsega ni (umetniški) Matterhorn: tudi iz sira in smetane.

Matterhorn, ena od najznamenitejših in najbolj znanih, čeprav ne najvišja gora Evrope, je do kraja prevzela 63-letnega umetnika Freda Engelberta Knechta. Pred 20 leti je naslikal prvo podobo tega alpskega vršca, odtlej pa ga gora ni več izpustila. Posvetil ji je ves svoj umetniški opus.

Pri tem je zanimivo, da se ni nikoli povzpel na vrh, ker si preprosto ne upa. Zato pa je priredil že sedem razstav o Matterhornu. Njegove slike o tem švicarskem lepotcu visijo v New Yorku, Mehiki in Berlinu. Pred nedavnim je Fred E. Knecht povabil v züriško Galerijo 16 a še dvajset umetnikov, ki se vsi bolj ali manj ukvarjajo z Matterhornom. Priказujejo skupaj 140 umetnin, od lesenih rezbarij do fotomontaž, od skulptur iz pleksi stekla do oljnih slik. Knecht trdi, da je zanj Matterhorn najzanimivejši objekt v Švici, in sicer tako zaradi specifične oblike kot zaradi svoje simbolike. Na koncu koncev sta ga upodobila tudi Kokoschka in Vallotton.

Videti je, da se grozečega vrha dandanašnji lotevajo z obilo humorja in satire, saj skušajo tako opozoriti na neobrzdano komercializacijo tako v poslovnem kot v turističnem smislu. Zanimiva razstava je bila na ogled do konca junija.

⁷ Turizem ali turistika je bilo takrat poimenovanje za današnje planinstvo.
⁸ Zapise o raziskovanjih kraških jam na Tolminskem je tudi objavil v Kalendarju Goriške Mohorjeve družbe letnik 1925 in 1926 — op. Ž. R.